

Horiot Sources 13

מרומי שדה מסכת הוריות דף ו עמוד א

אלא דוקיא דר"פ משעיר דר"ח. יש להבין אמאי קאמר ראש חדש יותר משארי מוספין. הן אמת דבתמורה דף ט"ו ב' אי' משעירי רגלים ור"ח. אבל עוד יש שנויים באופן הקושיא, דשם הכי איתא ואייתניהו מתרומת הלשכה ודילמא מתו מרייהו דהני זוזי, והכא ליתא הכי. וגם שם נשאר בהוכחה וכאן דחי. וגם הדיחוי אינו מובן ודילמא לא מייתי, וכי אפשר שלא מת אחד מישראל שנתנו לתהל"ש. אלא כך הענין, דחשש מיתה יש בשני אופנים, חדא אם כבר הפריש קרבן ושנית אם עדיין לא הופרש. ובאמת הא בהא תליא, כמוש"כ התוס' תמורה שם בד"ה והא. אבל מכ"מ אי היה עולה עה"ד דיש מיתה בצבור, יש נ"מ בין ב' אופנים אלו, אי כבר הפרישו הצבור קרבן ומתו אפילו המיעוט, אין תקנה להקריב שהרי גם לאותו המיעוט יש חלק. משא"כ אי עדיין לא הופרש, הרי אפשר להפריש בשביל הרוב שנשאר. מעתה בתמורה מביא ראיה מהא דבמעוה שבתרומת הלשכה יש מכמה אנשים שמתו, והאיך אפשר להקריב שעירי רגלים ור"ח, הא המעות הוא מאנשים שמתו. ואין מקום ליישב דילמא לא מייתי דזה א"א כמוש"כ. ומשו"ה נשאר בהוכחה:

רש"י במדבר פרק ח פסוק ח

(ח) ולקחו פר בן בקר - והוא עולה, כמו שנאמר (פסוק יב) ועשה את האחד עולה, והוא קרבן צבור בעבודה זרה: ופר שני - מה תלמוד לומר שני,⁹ לומר לך, מה עולה לא נאכלת, אף חטאת לא נאכלת. ובזו יש סמך לדבריו בתורת כהנים⁵. ואומר אני שהוראת שעה היתה,⁷ ששעיר היה להם להביא לחטאת עבודה זרה עם פר העולה:

גור אריה במדבר פרק ח פסוק ח

(ח) והוא קרבן ציבור וכו'. דלא מצאנו קרבן פר בן בקר בלא שאר מינים עמו, רק בקרבן צבור עבודה זרה (להלן טו, כד):

ובזו יש סמך לדבריו כי כו'. פירוש, מה שהחטאת אינה נאכלת הוא סמך לדברי רבי משה הדרשן, שאמר (רש"י פסוק ז) דבשביל עבודה זרה הביאו אותו, דקרבן עבודה זרה אינו נאכל, אלא נשרף. ומה שאמר 'בתורת כהנים', פירוש, דרש הזה שדרשו 'מה תלמוד [לומר] שני', דלא הוי למכתב רק 'ופר בן בקר לחטאת', דילפינן מיניה שאין החטאת נאכל - דרש הזה הוא בתורת כהנים:

ואומר אני שהוראת שעה היתה וכו'. וקשה, דבלאו הכי צריכין אנו לומר שהיתה הוראת שעה, שהרי חטאת חיצונה היתה, כדמשמע "האחד עולה והאחד חטאת" (ר' פסוק יב), דמשמע חטאת היא כשאר חטאת, דסתם חטאת היא חטאת חיצונה. ועוד, דפשיטא דאם היתה חטאת פנימית, פשיטא שאין חטאת פנימית נאכלת, שהרי כל חטאת פנימית נשרפת, ואם כן הוראת שעה היתה, שלא היה להם להביא חטאת חיצונה. ויש לתרץ, דלא מוכח בהדיא דהיתה חיצונה, דשמא פנימית היתה, ומה שהכתוב אומר "ופר שני" 'מה עולה אינה נאכלת אף חטאת זו אינה נאכלת', היינו גם כן לומר לך שהיתה חטאת פנימית. ולפיכך לא כתב (רש"י) שהיתה הוראת שעה שהיה החטאת חיצונה. והיינו שכתב רש"י בפרשת שמיני (ויקרא ט, יא) ש'לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מילואים', ולא זכר פר הלויים, אלא דלא מצאנו בהדיא שהיא חיצונה, דשמא פנימית היא, כך נראה:

מזרחי (רא"ם) במדבר פרק ח פסוק ח

(ח) [ולקחו פר בן בקר] והוא קרבן צבור בעבודה זרה. הכתוב בפרשת שלח לך (טו, כד), כי לא מצאנו פר בן בקר אחד לבדו בלא מין אחר עמו, רק בעבודה זרה.

[ופר שני] מה תלמוד לומר שני. בתורת כהנים (דיבורא דחובא פרשתא ב פרק ג הלכה ד). דתניא: "רבי שמעון אומר: מה תלמוד לומר: 'ופר שני', אם ללמד שהם שנים, והלא כבר נאמר (פסוק יב): 'ועֲשֶׂה את האחד חטאת ואת האחד עולה', אלא יכול תהא נאכלת חטאת הלויים, תלמוד לומר: 'ופר שני' שני לעולה, מה עולה לא נאכלת, אף חטאת לא נאכלת". פירוש: אף על גב דמדינא היא נאכלת, שהרי חטאת זו חטאת חיצונה היא, [מכל מקום הוראת שעה היתה שתשרף ולא תאכל], דומיא דפר חטאת של מילואים (ויקרא ט, יא וברבינו שם), שאף זו של מילואים היא, שבה נתחנכו הלויים לעבודת הכהנים. ומה שכתב בפרשת שמיני (ויקרא ט, יא וברבינו שם): "לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מילואים", ואלו של לויים לא הזכיר, הוא משום דאף זו בכלל מילואים היא. (ומכל מקום הוראת שעה היתה שתשרף ולא תאכל). ומה שכתב רש"י ז"ל: "ואומר אני הוראת שעה היתה, ששעיר היה להם להביא לחטאת עבודה זרה עם פר העולה" ולא אמר גם כן: ועוד שהיה להם שיאכלוה, מאחר שהיתה חיצונה, שהחיצונה נאכלת תמיד, חוץ מחטאת שמיני ושל מילואים, אלא שהוראת שעה היתה, לאו למימרא דוקא בענין זה שהביאו פר במקום שעיר, היתה ההוראת שעה,

ולא במה שנשרפה ולא נאכלה, אלא משום דכתיב לעיל: ובזו יש סמך לדברי רבי משה הדרשן שאמר: "לפי שנתנו הלויים כפרה על הבכורות שעבדו עבודה זרה", הוצרכו להביא פר בן בקר לעולה, שהיא קרבן צבור לעבודה זרה, והוקשה לו לרש"י ז"ל, אם כן היה להם להביא שעיר לחטאת, לא פר בן בקר, לפיכך הוצרך להשיב שהוראת שעה היתה. וכן כתב הראב"ד ז"ל בפירוש תורת כהנים, שמה שנשרפה ולא נאכלה, הוראת שעה היתה. והוצרכתי לכל זה, דלא תימא מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת, לומר שתהא חטאת זו חטאת פנימית שאינה נאכלת, ולא חטאת חיצונה שהיא נאכלת.

מהרש"א חידושי הלכות מסכת הוריות דף ו עמוד א

גמרא כיוצא בו אמר ר' יוסי כו' בפ"ב דתמורה פרש"י כיוצא בו לא אתפרש היכא קאי עכ"ל ואולי נעלם ממנו סוגיא דהכא דקאי אחטאת לויים דקאמר ר"ש דאינה נאכלת גם התוס' שם שכתבו אהא דאמר על עבודת כוכבים שעשו בימי צדקיהו ואתיא כמ"ד צבור בעבודת כוכבים כל שבט ושבט מייתו פר ושעיר ואמטו להכי הביאו שעירי חטאת י"ב כו' עכ"ל הוא סותר סוגיא דהכא דמוקי לה אפילו כר"מ דב"ד מביאין פר א' ושעיר א' וכגון דחטאו והדר חטאו כו' ודו"ק:

רבינו חננאל מסכת הוריות דף ז עמוד ב

ואי אתה יכול לומר ולד חטאת בצבור. פי' ימות לפי שאין הצבור [מפרישין נקבה וא"א יכול לומר תמורת חטאת בצבור לפי שאין הצבור] ממירין. פי' דתנן בתמורה הצבור והשותפין מקדישין אבל לא ממירין. ואי את יכול לומר חטאת שמתו בעלים בצבור לפי שאין הצבור מתים פי' כולם הלכך כל אלו השלשה לתנהו בצבור. יכול כפרו בעלים ושעברה שנתה יהו מתות בצבור אמרת ילמד סתום ממפורש. פי' סתום דצבור^א מפורש דיחיד. מה ולד חטאת ותמורת חטאת ושמתו בעליה ביחיד דברי' אמורים ולא בצבור אף כיפרו בעלים ושעברה שנתה ביחיד דברי' אמורים ולא בצבור. הלכך קרבין בצבור. פי' הוא הדין לשותפין נמי דאמרינן אי אתה יכול לומר ולד חטאת בשותפין שאין שותפין מביאין נקבה פי' דכתיב בחטאת יחיד וכפר עליו. ותניא בספרא שתהא כפרה לשמו שלא יכפר על שנים כאחת. ולא תמורת חטאת בשותפין לפי שאין שותפין ממירין וה"נ ילמוד סתום ממפורש דכולהו ה' חטאות לר' שמעון בשותפין לא מייתי ולא מתוקמא האי דמת אחד מב"ד פטורין כר"ש דלסבריה חייבין וכמאן דאוקמה כר"מ סלקא סוגיא דשמעתא:

בית הבחירה (מאירי) מסכת הוריות דף ו עמוד א

חמש חטאות מתות והם א' ולד חטאת ב' תמורת חטאת ג' מתו בעליה ד' נתכפרו בעליה באחרת כגון שאבדה והפריש אחרת והקריבה ואח"כ נמצאת הראשונה ה' עברה שנתה סימן להם ותמנע ומיתה זו ענינה שנועל עליהם עד שימותו ולא נאמרו דברים אלו אלא בחטאת יחיד אבל של צבור תרעה עד שתפול בה מום ותמכר ויפלו דמיה לנדבה ויש פוסקין בעברה שנתה שאף ביחיד תרעה ותסתאב ותמכר ויפלו דמיה לנדבה וכן יראה במסכת תמורה ואי אתה יכול לומר בצבור אלא עברה שנתה ונתכפרו באחרת וכגון שאבדה ונמצאת ואי אתה מוצא בהן ולד חטאת שאין בקרבן צבור נקבה ולא תמורת חטאת שאין הצבור עושין תמורה כמו שיתבאר במקומו וכן אי אתה אומר בהם מתו בעליה שאין רוב צבור מתים בחיי בהמה זו וכל שלא מתו רובם אין כאן מתו בעליה שהרי שעיר ראש חדש שנקרא חטאת והוא בא מתרומת הלשכה אף על פי שמתו מהם ואי אתה מפרשה בחטאת שהופרשה על המתים שאין כפרה למתים א"כ מהו שנאמר בבית שני הבאים מהשבי הקריבו עולות פרים שנים עשר אילים תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה צפירי חטאת שנים עשר ודרשו בו שעל ע"ז שעבדו בימי צדקיהו הביאום אף אלו רבם היו חיים דכתוב ורבים מאשר ראו הבית הראשון בוכים וכו' ורבים בתרועה ובשמחה ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם אף על פי שמ"מ אותם שבימי צדקיהו מזידים היו ואינם בני קרבן הוראת שעה היתה:

תוספות הרא"ש מסכת הוריות דף ו עמוד א

ומ"ל דרובא הוו. פרש"י ז"ל ודלמא מיעוטא הוו והו"ל חטאת שמתו רוב בעליה דלא קרבה, והקשה עליו הרמ"ה ז"ל דלהאי פירושא לא שני מידי דנהי דהשבים משבי הגולה שהיו ד' רבוא היה רובן בחרבן בית ראשון שנשאר מדורו של צדקיהו אכתי הנך דמתו מדורו של צדקיהו הוו נפיש טפי מרוב עולי גולה והו"ל ליה חטאת שמתו רוב בעליה, ותו מנ"ל לפלוגי בין חטאת שמתו רוב בעליה לחטאת שמתו מיעוט בעליה, ופי' ודלמא הנך דלא הוו בימי בית ראשון הוו נפיש מהנך דאשתיו מביית ראשון והוה להו הנך דאשתיו מיעוט קהל ולפטרו לגמרי, בשלמא לרבנן דאמרי (ג' א') מרובין ונתמעטו כמעיקרא דיינין להו ניחא אלא לר"ש דאזיל אף בתר ידיעה ממאי דבשעת ידיעה רובא דקהל הוו, ומייתי קרא דעולי גולה רובן היו מאותן שראו בית ראשון.

רמב"ם הלכות פסולי המוקדשין פרק ד הלכה א

ולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה וחטאת שאבדה ונמצאת אחר שכיפרו הבעלים הרי אלו ימותו, נמצאת אחר שנשחטה החטאת השניה שהפריש קודם שיזרק דמה, הרי זו ספק אם תמות אם תרעה עד שיפול בה מום, לפיכך תמות, וכיצד הן מתות לא שיהרגם בכלי או בידו אלא יכניסם לבית ונועל עליהם עד שימותו, ודברים אלו כולם מפי משה רבינו נשמעו, אין כל הדברים אמורים אלא בחטאת יחיד בלבד, אבל חטאת צבור שאבדה ונמצאת אחר כפרה בין ראויה בין אינה ראויה תרעה עד שיפול בה מום ותמכר ויפלו דמיה לנדבה, ואין אתה יכול לומר בחטאת צבור ולד או תמורה או שמתו בעליה, שכל קרבנות הצבור זכרים ואין הצבור עושין תמורה כמו שיתבאר ואין כל ישראל מתים.

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת תמורה פרק ב משנה ב

[ב] שכפרו הבעלים, הוא כגון שהפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת והקריבה ואחר כך נמצאת הראשונה. וממה שקדם במסכתא זו יתבאר לך שלא יתכן שיהא לחטאת הצבור ולד, לפי שכל קרבנות הצבור זכרים ואפילו החטאות כמו שבארנו בקצור בתחלת סדר זה. וגם אי אפשר שתהא לחטאת הצבור תמורה, לפי שאין הצבור עושין תמורה כמו שקדם. וגם אי אפשר לומר בחטאת הצבור שמתו בעליה לפי שאי אפשר שימותו כל הצבור, כי כיון שכלל הוא אצלינו שבטא לא כלי כל שכן כל ישראל. אבל שכפרו הבעלים ושעברה שנתה אפשרי בצבור, אלא שלא שמענו בפירוש אם נוהגת בחטאת צבור או שאינה נוהגת אלא ביחיד. וקבלה ביד הכל ממה שאין חמש חטאות מתות. ר' שמעון יליף סתום ממפורש כשם שאין אותם שלשת הסוגים נוהגים בצבור כך שני אלו. ור' יהודה לא יליף, אלא אומר מה שאפשר מחמשת הסוגים בצבור אפשר ומה שאי אפשר אי אפשר. והלכה כר' שמעון.

תלמוד בבלי מסכת תמורה דף טו עמוד א

ומי איכא למאן דאמר חטאת ציבור שכפרו בעלים - מתה? והתניא, כיוצא בו א"ר יוסי? והבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עולות פרים (בני בקר) שנים עשר אילים תשעים ותשעה כבשים שבעים ושבעה שעירי חטאת שנים עשר הכל עולה לה! וחטאת מי קרבה עולה? אמר רבא: כי עולה, מה עולה אינה נאכלת - אף חטאת אינה נאכלת, שהיה רבי יוסי אומר: על עבודה זרה הביאום. ואמר רב יהודה אמר שמואל: על עבודה זרה שעשו בימי צדקיהו. קא סלקא דעתין למאן דאית ליה חטאת צבור שנתכפרו בעליה - מתה, אית ליה נמי חטאת צבור שמתו בעליה מתה, והא הכא - דאיכא דמתו בעליה, וקא קרבה! אמר רב פפא: אפילו למאן דאמר חטאת צבור שכפרו בעליה - מתה, חטאת צבור שמתו בעליה - אינה מתה לפי שאין הצבור מתים. מנא ליה לרב פפא הא? אי נימא משום דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך - אי הכי, אפי' יחיד נמי! אלא היינו טעמא שאין הציבור מתים - משעירי רגלים וראשי חדשים, דאמר רחמנא אייתינהו מתרומת הלשכה, ודלמא מתו מרייהו דהני זוזי? אלא לאו ש"מ - אין הצבור מתים. ואיבעית אימא: כי אקרובינהו להני חטאות - אחיי אקרבינהו, דכתיב ורבים מהכהנים הלויים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסודו זה הבית בוכים בקול גדול ורבים בתרועה. ודילמא הנך מיעוטא? לא מצית אמרת, דכתיב (ולא הכירו העם בתרועה ושמחה) +מסורת הש"ס: [ואין העם מכירים קול תרועת השמחה] + לקול בכי העם. והיכי מקרבי להו? והרי מזידין הוו! אמר רבי יוחנן: הוראת שעה היתה; הכי נמי מסתברא, דאי לא תימא הכי, בשלמא פרים ושעירי - כנגד שנים עשר שבטים, אלא כבשים כנגד מי? אלא - הוראת שעה היתה.

תוספות מסכת תמורה דף טו עמוד ב

והא הכא דאיכא מתו בעליה וקרבה - והקשה הרשב"א מה ענין זה למתו בעליה דכולי הש"ס דמיירי שהפריש החטאת ומתו בעליה אחר כך אבל הכא הרי לא הפרישו שום דבר ואומר רבינו נתנאל דאי בלא הפריש מצי להקריב אלמא יש כפרה למתים וא"כ כל שכן דהיכא שהפריש ואח"כ מתו בעליה דראוי להקריב וכן משמע בפ"ק דהוריות (דף ו). דאמר והא אית כפרה למתים דמייתא להא שמעתא דהכא משמע דאי יש כפרה למתים על הבנים להקריב בשבילם וכ"ש אם הפריש ואח"כ מתו דעל הבנים להקריב.

רבינו גרשום מסכת תמורה דף טו עמוד ב

ואיבעית אימא כי אקרבינהו להני חטאות. דשעירי עבודה זרה אחיי דאישתיו מההוא דרא אקרבינהו דלא הוו חטאת שמתו בעליה והא נמי דקא ילפת משעיר דר"ח ודילמא שאני שעיר דר"ח דהא איתיה לרוב צבור דקיימין דאקדישו הנהו זוזי ובימי עזרא נמי הוה עדיין רוב צבור של דורו של צדקיהו קיימין. [והיכי מקרבי קרבן לעבודה זרה והא מזידין הוו]:

רש"י מסכת תמורה דף טו עמוד ב

ודלמא הנך - שחיי עדיין מיעוטא דישאל הוה ואמיעוטא לא מקרביין כמרובין אלא כיחידים כל א' ואחד שעירה ומדאקריב שעירים שער לכל שבט כמרובים ודאי אקמאי דמתו סמיך ושמע מינה דאין חטאת ציבור מתה.

חידושי הגר"ז מסכת תמורה דף טו עמוד ב

שם, בגמ' ודילמא הנך מיעוטא, ופרש"י, ואמיעוטא לא מקריבין כמרובין אלא כיחידים כל אחד ואחד שעירה ומדאקריב י"ב שעירים וכו' וש"מ דאין חטאת ציבור מתה, הנה לא פרש"י דבמיעוטא מקרי חטאת שמתו בעליה ורק משום דבמיעוטא אשתני דינא, והיינו כר"ש דס"ל בהוריות (דף ג' ע"א) מרובין ונתמעטו אישתני דינא משום דס"ל דאזלינן בתר שעת ידיעה, ועיין בפירוש הרא"ש שם (דף ו' ע"א) שהביא בשם הרמ"ה שפירש כן בקושית הגמרא דמשום חטאת שמתו בעליה ליכא כאן דמ"מ איכא מיעוט ציבור ורק משום דלר"ש אישתני דינא, אמנם צריך להבין דמה יועיל לזה הך דאין ציבור מתים דמ"מ הוי מרובין ונתמעטו, דאף אי נימא דאין ציבור מתים ונימא דיש כפרה למתים כמו דפירש התוס' הכא (בד"ה והא הכא), מ"מ לענין דינא דמרובין ונתמעטו בעינן רובא דציבור הקיימין שהן החייבין, והך דאין ציבור מתים עיין בר"ח בהוריות (לדף ג' ע"א) שפירש דהיינו לר"ש במתו אחר הידיעה אבל קודם הידיעה ודאי אישתני דינא, ומה שכתב רש"י דכל אחד ואחד מקריב כשבה או שעירה אף דלר"ש פטור לגמרי בנשיא שעבר בין חטא לידיעה, צ"ל דהכא בציבור שאני דבאמת הם יחידים בחיובם ורק דהקרובן ציבור פוטרן ובאישתני דינא בטל חיוב הציבור וחייב כל אחד ואחד כדין יחיד [עיין בחידושי הגר"ח הלכות שגגות].

בית הבחירה (מאירי) מסכת הוריות דף ו עמוד א

יראה מפשוטה של סוגיא זו שכל שהוא בכלל צבור לחיוב קרבנותיהם ומת לו שאף הוא מתכפר בקרבן זה אף לאחר מיתתו בכלל הציבור וכמו שאמרו כפר לעמך ישראל אשר פדית שאין תלמוד לומר ונכפר להם ומה תלמוד לומר ונכפר להם ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים ופי' בה מגו דאכפר להני דאינון חיי מכפר נמי להני דאינון מתי ומכאן הייתי דן בפר העלם דבר של צבור שהוא נגבה בתחלה כמו שבארנו שאף הוא נגבה מממון המתים שמתו משעת ההוראה ואילך ומ"מ יראה לי שאין זה נאמר אלא דרך משא ומתן ודחיה בעלמא שהקרבנות עיקר כפרתם בתשובה ויודיו כמו שביארנו בילדותנו בחבור התשובה ואם מת לו בתשובה אין כאן צרך לקרבן ואם שלא בתשובה אין כפרת קרבן עולה לו עוד ואחר שכן אין גוביינת פר העלם נגבית אלא מן החיים וכן עיקר למדת ממה שכתבנו שכל שהורו בית דין וטעו וחזרו בהם אם מת אחד מהם או אחד מן הציבור אין קרבן צבור נדחה ואין זה חטאת שמתו בעליה שהרי משל צבור הוא בא ואין צבור מתים:

בית יוסף אורח חיים סימן תרכא

ו כתב המרדכי (שם) מה שהורגלו לידור צדקה ביום הכפורים עבור המתים יש להביא ראייה מספרי (שופטים פסקא רי) דתניא בפרשת עגלה ערופה (דברים כא ח) כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכין כפרה^ה: וכתב הרוקח (סי' ריז ד"ה ומה) מה שפוסקין צדקה עבור המתים ביום הכפורים יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פרשת תצוה (שמות ל י) הכפורים אחת בשנה יכפר וסמוך ליה ונתנו איש כופר נפשו ליי' ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא יי' בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו אז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום (סוטה י): וכרבי יוחנן על אחר אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם ע"כ:

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן תרכא

(ח) וכתב מהר"י ווייל (שו"ת סי' קצא) דלכך נקרא יום הכפורים בלשון רבים לחיים ולמתים:
וכל בו (סי' ע לה ע"ג) כתב מה שאנו נוהגים לזכור מתים משום דזכירת מתים משבר ומכניע לבו של אדם: